

Prof. dr. Jusuf Žiga
Fakultet političkih nauka/Faculty of Political Sciences
Univerzitet u Sarajevu/University of Sarajevo

UDK 316.3 : 378.4(497.6)

**ZBOG ČEGA JE DRUŠTVENI ODNOS PREMA JAVNIM
UNIVERZITETIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
VIŠESTRUKO ŠTETAN?**

**WHY IS SOCIAL ATTITUDE TO PUBLIC UNIVERSITIES IN
BOSNIA AND HERZEGOVINA IN MANY WAYS DETRIMENTAL?**

Sažetak

Odnos društva prema javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini je višestruko štetan. Umjesto da se u njih svjesno i prioritetno ulaže, odnosno da ih se osposobljava za pružanje najkvalitetnijih znanja i vještina bez kojih je nezamisliv prosperitetan društveni razvoj u savremenom dobu, prema njima se odnosimo kao nečemu što je jedva vrijedno spomena. O tome svjedoči surova činjenica da razvijene zemlje, počevši od Zapadne Evrope pa do Japana i Sjeverne Amerike, u nauku i obrazovanje izdvajaju iz BDP procentualno blizu 10 puta više nego što to čini Bosna i Hercegovina!

Istovremeno, tolerira se oportunizam u reformi odnosno harmoniziranju ovdašnjeg visokoškolskog sistema sa onim što se odvija u razvijenim zemljama Evrope i svijeta. Atakuje se i na autonomiju univerziteta i to ne samo u menadžerskom i finansijskom smislu nego, nerijetko, čak i u pitanjima koja spadaju u domen čisto akademske kompetencije.

Posebno je zabrinjavajuća blagonaklonost prema privatnim visokoškolskim ustanovama kojima se, nerijetko, daje saglasnost za edukacijsku djelatnost unatoč neispunjavanju adekvatnih preduvjeta, počevši od nastavnog osoblja, pa do prostora i opreme, uključujući i odsustvo inspekcijskog nadzora kakav se primjenjuje prema javnim fakultetima. Ako imamo u vidu da se njihove diplome odnosno kadrovi koje akademski promoviraju tretiraju u kompetentnom smislu na isti način kao i oni sa javnih univerziteta, nije teško zaključiti koliku će štetu, dugoročno gledajući, od toga imati društvo, jer u pitanju su brojne generacije neadekvatno osposobljenih mladih ljudi, čije će karijere trajati decenijama, a povjeravat će im se i najzahtjevniji poslovi u društvu.

To ne znači da se apelira na bilo kakvu komotnost, odnosno monopolski položaj javnih univerziteta u društvu, već da se prema njima, kao i prema privatnim visokoškolskim ustanovama, odnosimo na odgovarajući način, tj. slično onome kako to čine razvijene zemlje svijeta.

Ključne riječi: javni univerziteti, privatni univerziteti, Bosna i Hercegovina

Summary

In many ways, the social attitude toward public universities in Bosnia and Herzegovina is detrimental. Instead of receiving priority investments, i.e. to prepare and train them to provide the highest quality of knowledge and skills without which there is no prosperous social development in the modern age, universities are neglected. Unpleasant fact about developed countries – from Western Europe to Japan and North America the percentage of GDP investing in science and education is close to 10 times more than Bosnia and Herzegovina does!

At the same time, the opportunism in the reforming and harmonizing the local higher education system with those in the developed countries of Europe and the world is tolerated. Also the university autonomy is under the attack, not just in managerial and financial terms, but often even in matters which completely fall under the domain of academic competences.

Of special concern is benevolence for private higher education institutions, which are often given the approval to engage in educational activities despite their failure to meet adequate preconditions, starting from the teaching staff, to the facilities and equipment, including the lack of inspection as applied at public universities. If we bear in mind that their diplomas or academic staff they promote, are treated in a competent sense in the same way as those from public universities, it is not difficult to conclude what kind of long term damage will society have. Because it is about inadequately trained numerous generations of young people, whose careers would last for decades, and who will perform the most demanding social offices and tasks. This does not mean to make an to any kind of convenience, or a monopoly of public universities in the society, but rather to treat them as well as private higher education institutions appropriately, i.e. similar to the method applied in developed world countries.

Key Words: public universities, private universities, Bosnia and Herzegovina.

Uvodni kontekst

U iole pretenzivnijoj analizi društvenog statusa visokoškolskih ustanova i nauke općenito u Bosni i Hercegovini doći će se do zaključka da je on, prototipski, suprotan od onoga kakav bi trebao biti. Preciznije kazano, ne uvažava ih se u smislu razvojnog potencijala, kao što to čine sređena društva u svijetu. Ovdje se, prije svega, misli na materijalno stimuliranje naučnoistraživačke djelatnosti općenito, uključujući i odgovarajuće ulaganje

u javne univerzitete preko kojih je moguće osmišljavati određene razvojne strategije, dok se, u tom kontekstu, ne može utjecati na obrazovne ustanove koje su privatnog karaktera. Uz to, imamo i mentalne barijere unutar akademske zajednice u prepoznavanju onoga što bi trebalo činiti. Najkraće kazano, aktuelni odnos prema nauci i visokom obrazovanju u bosanskohercegovačkom društvu je višestruko štetan. O tome je autor ovoga teksta pisao i ranije. Za ovu priliku apostrofirat ćemo sljedeće:

prvo, ovakvom praksom, svjesno ili nesvjesno (a sigurno ima i jednog i drugog), pristajemo na neminovno, intelektualno stručno, odnosno naučno-tehnološko koloniziranje ovog prostora, te njegovo ponižavajuće marginaliziranje u odnosu na razvijeni dio svijeta;

drugo, gubimo ono što je najdragocjenije u svakom društvu, a to su najtalentiraniji i potencijalno najkreativniji ljudi koji, već dugo i kontinuirano, masovno odlaze iz ove u neke druge zemlje svijeta, pri čemu svoje kreativne sposobnosti ugrađuju u razvoj tamošnjih društava, umjesto u prosperitet vlastite domovine (opširnije: J. Žiga, „Harmoniziranje Univerziteta u Sarajevu sa savremenim obrazovanjem u Evropi“, *Obrazovanje odraslih*, Sarajevo, 2002, str. 7–17.; J. Žiga, „Uloga menadžmenta u obrazovnim ustanovama“, *Obrazovanje odraslih*, Sarajevo, 2003 (11); J. Žiga, „Zašto se zanemaruje obrazovanje odraslih u BiH?“, *Obrazovanje odraslih* br. 2/2010, vol. X, Sarajevo, str. 111–118).

Treće, u sistemu društvenih vrijednosti stimuliramo prosječnost, nerijetko čak i niže razine (ne)pretenzivnosti, a što je za svaki kvalitativni razvoj pogubno. Ustvari, to je manir zapuštenih društava, tj. onih koji ne drže do sebe. Da nije tako, onda bismo se otimali za one najbolje i na univerzitetima i u naučnoistraživačkim centrima i u zdravstvu i u kulturi i u preduzećima i u državnoj administraciji, umjesto što ih benevolentno prepuštamo drugima, a nerijetko i bezočno odgonimo od sebe (o tome imamo primjera na pretek).

Dakle, problem o kome govorimo nije samo materijalno-finansijske naravi, kako se to, uglavnom, nastoji prikazati, već je i mentalnog karaktera. Da pojasnimo: nije uopće teško dokazati da ovdje nije riječ samo o nedostatku novca. Moguće je, žargonski kazano, isprve, navesti barem desetak adresa koje su od višestruko manjeg društvenog značaja od nauke i visokoškolskih ustanova, a istovremeno su, za ovdašnje prilike, više nego zavidno finansijski suportirane. S druge strane, i posljednjim autsajderima je postalo jasno da se, u današnjem vremenu, a to će u budućnosti biti još izraženije, bez ulaganja u obrazovnu i naučnoistraživačku djelatnost više neće moći ni stagnirati, nego će se, zapravo, nazadovati, jer će drugi u razvojnom smislu

sve više odmicati. Otuda nam je potreban zaokret mentalne naravi kako bi se shvatilo da ulaganje u nauku nije nikakav “društveni trošak”, neka sfera “čiste potrošnje”, a što se, u budžetskom smislu, uglavnom tako tretira, već je tu riječ o najdragocjenijoj i najisplativijoj mogućoj društvenoj investiciji. Međutim, apostrofirani zaokret u odnosu društva prema nauci i obrazovanju nikada se neće desiti sam od sebe, već se za njega valja izboriti, ma koliko to bilo teško (u tom kontekstu valja razumjeti svrhu i ove današnje sesije). Doista, ničim se ne može opravdati činjenica da stopa izdvajanja iz ukupnog BDP za naučnoistraživačku djelatnost ne doseže ni pola procenta, što će reći da je na razini cijele Bosne i Hercegovine nekoliko puta manja od one koju smo imali u već prilično dalekom nam predratnom periodu.

Ono što nas, također, treba zabrinuti jeste evidentna inertnost akademske zajednice koja, izgleda, ili neće, ili, još uvijek, ne može da shvati bit “tržišne filozofije života” koja ne poznaje i ne priznaje nikakve i ničije sentimente, pogotovo ako se oni ne uklapaju u kapital-interesno “sluganstvo”. Umjesto da produktivno sudjeluje u promoviranju onoga što je općerazvojni i općehumanumski imperativ, akademska zajednica oportunistički pristaje na “status quo”, ma koliko on, u dugoročnijem smislu, bio poguban za svakog.

Ovdje se nameće još jedno pitanje: kako je uopće moguća intelektualno-stručna kondicija i njeno kontinuirano održavanje bez naučnoistraživačke djelatnosti, a koja je, opet, elementarna pretpostavka za edukacijsku kompetenciju, pogotovo na univerzitetskoj razini? Odgovor je, zapravo, vrlo jednostavan: nikako! Što to prije shvatimo, uvažimo i korigiramo sadašnje ponašanje, bit će bolje po sve nas i obrnuto.

Šta karakterizira dobar obrazovni sistem?

Povijesno iskustvo nas uči da je dobar samo onaj obrazovni sistem koji prepoznaje i uvažava pozitivna dostignuća u toj djelatnosti, koji je fleksibilan te sposoban da adekvatno reagira na izazove konkretnog vremena i prostora; nipošto zatvoren, krut i nekritičan u propitivanju vlastitih i tuđih učinaka, o čemu je autor ovog teksta također ranije pisao.

Valja, s razlogom, naglasiti da u savremenom dobu nova znanja i vještine naviru daleko brže nego što se to odvijalo ranije, koja se, kao takva, pogotovo u onim najrazvijenijim društvima, involviraju u obrazovne sadržaje. S druge strane, treba, također, imati u vidu da je superdinamizirani razvoj savremenih društava omogućen upravo tim novim znanjima i vještinama, odnosno kroz njihovu tehničko-tehnološku primjenu. O kakvom

se znanstvenom i edukacijskom dinamizmu radi, pokazale su brojne studije u kojima je konstatirano da, bar kad je riječ o onim najrazvijenijim društvima, za samo desetak godina “zastari” i bude, na ovaj ili onaj način, potisnuto više od pola dotadašnjih, u školama ponuđenih znanja i vještina te zamijenjeno novim. S druge strane, imamo inertna društva koja su, usput kazano, nerazvijena, svakovrsno marginalizirana, u koja, očigledno, spada i bosanskohercegovačko, a gdje se cjeloživotno učenje, bilo da je riječ o njegovom formalnom ili neformalnom modalitetu, unutar, ili, pak, izvan oficijelnih edukacijskih sistema, improvizira, pejorizira, odbacuje i tome sl. Ali o tome nekom drugom prilikom.

Zbog čega je, u društvima poput bosanskohercegovačkog, apostrofirani odnos prema nauci i obrazovnoj djelatnosti dodatno štetan? Prije svega, suočeni smo sa enormno velikim procentom nezaposlenih osoba (gotovo da ih na biroima rada ima registriranih koliko i onih zaposlenih, dakako, ako se, u vezi s tim, držimo oficijelnih pokazatelja, jer nije zanemariva cifra onih koji “rade na crno”, što je, opet, tema za sebe). Osim toga, pitanje je koliko su ranije stečena znanja i vještine nezaposlenih osoba u ovom društvu “upotrebljivi” za nove tehnologije, čak i da postoji mogućnost njihovog angažmana. Bosna i Hercegovina je zahvaćena tranzicijskim tokovima u svim segmentima njenog društva, od politike, preko ekonomije, do obrazovanja, kulture, zdravstva, za šta su također potrebna nova znanja i vještine.

I umjesto da u jednoj takvoj situaciji bude činilac prosperitetnog razvoja društva, ovdašnji obrazovni sistem dodatno generira krizu u ovoj zemlji. Ideološki je do te razine kontaminiran da su u njega ugrađeni čak i elementi aparthejda (diskriminacija djece po nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti: “dvije škole pod istim krovom”, onemogućavanje školovanja na maternjem jeziku, pohađanje tzv. nacionalne grupe predmeta i sl.), što je krajnje pogubno za budućnost ovog društva, imajući u vidu njegov multilateralni karakter.

Ali vratimo se pitanju odnosa prema univerzitetu i to na tragu onoga kako je o njemu, svojevremeno, govorio J. Derrida u svojim poznatim esejima, apostrofirajući da “moramo preuzeti odgovornost za slobodu univerziteta” na način “što ćemo se svim snagama angažovati za njega” i to “ne samo u obliku izjava i obrazloženja, već i u našem radu”. On se, kao što je poznato, zalagao za “bezuslovni univerzitet”, tj. za “univerzitet proširenih granica”, koji će biti “mjestom posljednjeg kritičkog – i više nego kritičkog – otpora svim dogmatskim i neopravdanim pokušajima” u društvu.

Umjesto takvih univerziteta valja se zapitati kakvi su, doista, ovi naši. Nažalost, u svekolikoj feudalizaciji svega što se nalazi na ovom prostoru, odnosno posvajanju i teritorijaliziranju, nisu zaobiđeni ni javni univerziteti. Tako smo došli u apsurdnu situaciju gdje je, primjerice, Univerzitet u Sarajevu proglašen kantonalnim unatoč činjenici da ta visokoškolska ustanova ima nastavnog osoblja i studenata gotovo kao svi drugi zajedno koji djeluju na ovom prostoru. Ne znači ništa ni činjenica da je to jedini univerzitet u Bosni i Hercegovini koji je uvršten među 2000 najboljih u svijetu. Kad je riječ o diplomama koje se na njemu stječu, one se ovdje jednako tretiraju kao i bilo koje druge do kojih se dolazi na ovdašnjim visokoškolskim ustanovama, uključujući, dakako, i one privatne, svejedno što se većina od njih ne nalazi ni u kojoj relevantnoj bazi podataka, a kamoli da su negdje rangirane, pa makar to bilo i na nekom rejting začelju (opširnije: Nikolaus Miler Šol, „Budućnost univerziteta”, Sociološki diskurs I/2011, Banja Luka, str. 29–50).

Kada bi se neko odvažio dati prednost diplomiranom studentu po osnovu diplome, stečene na Sarajevskom univerzitetu, na primjer, kod izbora za asistenta na nekom od ovdašnjih fakulteta, tome bi se, zasigurno, suprotstavili i inspektori i sudovi i kompletan tzv. nevladin sektor i ko zna ko sve još. Zbog toga ne bi bilo na odmet provjeriti da li se na takav, ili neki sličan način, ponašaju drugi, a pogotovo oni u središnjim i razvijenijim zemljama, poput SAD-a, Velike Britanije, Njemačke, Austrije i dr.

Ali nije ni to jedini problem. Kroz postojeća ustavnopravna rješenja i svekolika etno-nacionalna posvajanja, ovdašnji javni univerziteti su sunovraćeni u višestruku ranjivost. Dovedeni su ne samo u finansijsku nego i u ideološko političku ovisnost, stavljeni pod “kontrolno produciranje znanja”, čime je, zapravo, potkopana ona njihova osnovna socijalna funkcija, a to je da budu ishodištem “ideja koje unapređuje znanje”, ili, što bi kazao Bodo Weber, “sunovraćeni su u ideologizaciju istraživačkog rada”, ako ga čak i ima, a time i u “irelevanciju znanstvene kritike”, kao takve, gdje onda, i “akademska profesionalna etika gubi svoj praktički značaj, izostajući čak i u okvirima unutarakademske diskusije” (Weber, 2007: 26).

Doista, nije se teško složiti sa onima koji kažu da trenutno imamo nezdravu i beznadežnu kombinaciju u visokoškolskom sistemu u Bosni i Hercegovini, a koja ishodi iz “ideološke pritisnutosti javnih univerziteta” i materijalne insuficijentnosti, s jedne, te, sa druge strane, “tržišne pritisnutosti privatnih univerziteta”. Prvo, ali i ono najvažnije što je u tako nepovoljnoj ambijentalnosti žrtvovano jeste pretenzivnost odnosno kvalitet znanja koja se pružaju studentima, pogotovo u društvenim i humanističkim znanostima. Uz

časne izuzetke, sve je podređeno osrednjosti, knjigovodstvenom arhiviranju stečenih studentskih bodova, ispitnim procedurama, klišeiziranim predavanjima poput onih u osnovnim i srednjim školama, krajnje reduciranoj udžbeničkoj literature i tome sl.

S druge strane, kapital-interesno poduzetništvo je u osnivanju privatnih visokoškolskih ustanova prepoznalo unosan biznis, što je onda rezultiralo njihovim masovnim osnivanjima tako da ih, u odnosu na ukupan broj stanovnika koji ovdje živi, imamo vjerovatno više od bilo koga na planeti. Da ne bi bilo nesporazuma, valja pojasniti. Nisu građani ove zemlje “preškolovani” pa da im stoga ne trebaju univerziteti. Naprotiv. Bosanskohercegovačko društvo spada među ona najneobrazovanija, barem u usporedbi sa evropskim zemljama. Ovdje se ukazuje na ono što nije dobro u visokoškolskoj djelatnosti ove zemlje.

Umjesto zaključka

Odnos društva prema javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini nije dobar. On je, zapravo, višestruko štetan. Umjesto da se u njih svjesno i prioritetno ulaže radi osposobljavanja za pružanje najkvalitetnijih znanja i vještina, a bez kojih je nezamisliv prosperitetan razvoj društva u savremenom dobu, oni su prepušteni pukom vegetiranju. Ne samo da ih se ne tretira kao potencijalno važne razvojne činioce u društvu, već se prema njima odnosimo kao nečemu što je jedva vrijedno spomena.

Tolerira se oportunistički u harmoniziranju ovdašnjeg visokoškolskog sistema sa akademskim okruženjem, prije svega u razvijenim evropskim zemljama.

Atakuje se i na autonomiju univerziteta i to ne samo u menadžerskom i finansijskom smislu nego i kad je riječ o akademskoj kompetenciji.

Zabrinjavajuća je blagonaklonost prema privatnim visokoškolskim ustanovama koje, nerijetko, ne ispunjavaju ni elementarne preduvjete za rad, uključujući i odsustvo inspeksijskog nadzora kakav se primjenjuje prema javnim univerzitetima. Ali za to se jednako tretiraju diplome i jednih i drugih što, dugoročno gledajući, može imati veoma štetne društvene posljedice, jer u pitanju su generacije neadekvatno osposobljenih mladih ljudi, čije će karijere trajati decenijama i kojima će se povjeravati najzahtjevniji poslovi u društvu.

Dakako, ovdje se ne apelira za bilo kakvu komotnost, a još manje edukacijski monopol javnih univerziteta, već da se i prema njima, kao i prema privatnim univerzitetima, odnosimo primjereno njihovom stvarnom rejtingu, odnosno kako se to čini u razvijenom dijelu svijeta.

Literatura

1. Miler Šol, Nikolaus (2011), „Budućnost univerziteta”, u: Sociološki diskurs I/2011, Banja Luka, str. 29–50.
2. Weber, Bodo (2007), *The Crisis of the Universities in Bosnia and Herzegovina*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo.
3. Žiga, Jusuf (2010), „Zašto se zanemaruje obrazovanje odraslih u BiH?”, u: Obrazovanje odraslih br. 2/2010, vol. X, Sarajevo, str. 111–118.
4. Žiga, Jusuf (2002), „Harmoniziranje Univerziteta u Sarajevu sa savremenim obrazovanjem u Evropi“, Obrazovanje odraslih, Sarajevo, str. 7–17.
5. Žiga, Jusuf (2003), „Uloga menadžmenta u obrazovnim ustanovama“, Obrazovanje odraslih, 11, Sarajevo.